

І. Ковальова, Т. Ковтун, Н. Моцар та ін.); розробку методики правового виховання (В. Головченко, І. Ковчина, М. Фіцула та ін.). Зазначимо, що питання пенітенціарної педагогіки, принципи кримінально-виконавчого законодавства, організація діяльності пенітенціарного навчального закладу розглядалися у роботах таких авторів як Ю. Антонян, А. Гель, В. Громов, Г. Кондратова, Є. Корнійчук, Г. Семаков, А. Макаренко, Л. Прозументов, О. Філіппова та ін. Науковці розкрили сутність кримінально-виконавчих заходів, організацію діяльності пенітенціарного навчального закладу та визначили шляхи покращення їх стану. Отже, більшість фахівців звертають увагу на вивчення питань соціально-педагогічної ресоціалізації засуджених, у той час як питання професійно-творчого розвитку слухачів у системі професійно-технічної освіти закладів виконання покарання залишаються поза увагою. Цей факт зумовив нас до дослідження у зазначеному напрямку.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та методики організації навчально-виховного процесу у системі професійно-технічної освіти закладів виконання покарання дозволив виявити певні суперечності між:

– соціальним замовленням держави щодо покращення процесу ресоціалізації засуджених, що передбачає високий рівень оволодіння робітничими професіями та можливість їх працевлаштування після звільнення з місць позбавлення волі та не розробленістю психолого-педагогічних підходів у питаннях організації цієї діяльності;

– об'єктивною потребою формування у слухачів системи професійно-технічної освіти закладів виконання покарання професійної компетентності та задоволення потреб установи виконання покарань і ринку праці у кваліфікованих робітничих кадрах та відсутністю практичних механізмів у її формуванні;

– вимогами правових норм щодо реалізації прав засуджених на здобуття робітничої професії відповідно до їх покликання, інтересів і здібностей та відсутністю системи цілеспрямованої професійно-педагогічної діяльності у пенітенціарній установі;

– необхідністю впровадження інноваційних методик у навчально-виховному процесі професійно-технічної освіти закладів виконання покарання щодо формування професійно-творчого розвитку засуджених та недостатністю науково-методичного забезпечення даного процесу і переважанням традиційного репродуктивного навчання.

Додатковим аргументом на користь актуальності обраної проблематики слугують активні процеси створення при Державному Департаменті України з питань виконання покарань навчальних центрів і професійно-технічних училищ при установах виконання покарань, які мають на меті забезпечення реалізації права засуджених на отримання робітничої професії відповідно до їх інтересів та здібностей, з метою подальшої адаптації після звільнення з місць позбавлення волі та задоволення потреб установи виконання покарань і ринку праці у кваліфікованих робітничих кадрах.

У процесі вивчення означеного кола питань ми прийшли до **висновку** про необхідність цілеспрямованої діяльності у напрямку вдосконалення професійної компетентності слухачів у системі професійно-технічної освіти закладів виконання покарання. Недостатня розробленість даного кола питань в умовах системи професійно-технічної освіти закладів виконання покарання, необхідність та можливість розв'язати суперечності зумовили нас до ґрунтовних досліджень у галузі пошуку та розробки педагогічних умов, які би мали суттєвий вплив на формування професійної компетентності слухачів системи професійно-технічної освіти закладів виконання покарання. Найближчі перспективи подальших наукових розвідок будуть спрямовані на вивчення структури та особливостей діяльності навчальних закладів при установах виконання покарань, а також на дослідження стану сформованості професійної компетентності слухачів системи професійно-технічної освіти закладів виконання покарання на онові чітких критеріїв та показників.

ТЕОРЕТИЧНІ КОНСТРУКТИ ЗАХІДНОЇ СОЦІОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙ: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ

НОСІКОВ О.М.

Copyright © 2013

Традиція вивчення окремо взятої професійної групи як мети дослідження, а не як індикатора для виміру соціального статусу класу або прошарку суспільства виникла у рамках соціології професій. Сьогодні уявляється важливим провести критичний аналіз впливу специфіки становлення й розвитку соціології професій на формування її тезаурусу.

Серед теоретичних конструктів західної соціології професій виділемо, перш за все, англо-американські дослідження професій. Для цього етапу розвитку досліджень характерні спроби чіткого розмежування усіх видів діяльності людей на високостатусні професії (professions) та інші види зайнятості, або заняття (occupations). До категорії “професій” включалися лікарі, юристи, церковні службовці й викладачі ВНЗів. Крім престижного титулу, цим професійним групам був властивий високий рівень самоврядування (низька інтервенція держави), а також значущі соціально-економічні винагороди. Однак певна онтологічна невизначеність сутності феномену

“професії” багато у чому спровокувала соціологічні пошуки ідеального типу професії. Важливо відзначити, що соціологи не намагалися скопіювати ідеальну модель професії з якоїсь однієї реальної професійної групи, хоча практично однотайно виділяли професійну зайнятість у сфері медицини, права й богослужіння. Першочерговим завданням для них став пошук якоїсь “сутнісної вижимки” феномену, що вибудовується на основі аналізу реально існуючих груп. Дана квінтесенція знаходить висвітлення в наборі критеріїв, індикаторів “ідеального типу професії” або ж просто “професії”. Спочатку цей науковий напрямок був локалізований в Англії й США (1970-і рр.), а у 1980-1990-і рр. вивченням сутнісної специфіки й особливостей статусу професійних груп почали активно цікавитися “континентальні” європейські соціологи, що призвело до концептуального перевизначення понять й пошуку можливостей кроскультурного аналізу. Види занять, “обділені” статусом професії, розглядалися з погляду їхнього потенціалу професіоналізуватися, тобто наблизитися до ідеальної моделі професії. Було запропоновано введення таких соціологічних понять: “практично-професія”, “стат-професія”, “недо-професія”, “не-професія”. Дослідникам вдалося досягти відносного консенсусу з приводу характерних рис професії й професіоналів. У. Гуд писав, що усім статтям, які характеризують професію, властива єдність: не існує протиріч, і розходження полягають тільки в тому, що частина робіт представляє проблему повніше [1, с. 903]. Класичним прикладом найбільш повного визначення професії на основі індикаторів стає список з двадцяти трьох характеристик Дж. Мілersonа, складений ним на основі аналізу робіт ряду соціологів, що займалися цією проблематикою. Інші провідні аналітики даного напрямку відмовилися від ідеї вичерпного перерахування усіх характеристик ідеального типу професії й спробували виділити більш загальні ключові категорії, у які приватні індикатори можуть бути включені як підмножини. Модель Р. М. Павалко [3, с. 89] можна вважати одним з найбільш вдалих компілятивних сукупних портретів англо-американського ідеального типу професії. У. Гуд вважає, що професійне співтовариство визначають наступні критерії [2, сс. 194-200]: схожа самоідентифікація; загальні цінності; довічне або дуже тривале перебування в професії; рольові очікування, що відносяться до поведінки членів співтовариства й обивателів, погоджені й подібні для всіх членів професійної групи; наявність особливої мови (сленгу), недоступної для розуміння непосвяченим; професійне співтовариство має владу над своїми членами; рамки, у яких функціонує співтовариство, чітко окреслені, хоча є не фізичними або географічними, а соціальними; професійне співтовариство, хоча й не породжує наступне покоління біологічно, здійснює це соціально.

Таким чином, узагальнено стверджувалося, що ідеальний тип формують такі “вбудовані” у модель професії характеристики як альтруїзм (орієнтація на служіння громадськості), автономія професіоналів й високий рівень абстрактної теоретичної освіти. Була запропонована синтетична модель ідеального типу “вписана” у методологію структурно-функціонального аналізу, що панував на той час. Протягом більшої частини американського століття функціоналізму професійні групи розглядалися як основні, вкрай ефективні й, в основному, аполітичні інститути сучасного суспільства. Т. Парсонс у своїй статті для “Енциклопедії соціальних наук” писав, що професійна група стає єдиним найбільш значущим компонентом у структурі сучасних суспільств. Саме поширення впливу професійних груп, на його думку, є значущим структурним розвитком суспільства двадцятого століття [4, с. 536-547]. Вчений також продемонстрував, що авторитет професії і бюрократичних організацій ґрунтувався на одних і тих принципах: функціональна специфіка; обмежена сфера владних повноважень; універсальні, безособні стандарти. При цьому професію він розглядав як найкращу альтернативу бюрократичній організації, в силу її колегіальної організації й подібній ідентичності членів, на протигагу ієрархії та менеджеріальному контролю в бюрократичній організації. Провісником розвінчання англо-американської моделі професії стає робота Р. Хола [6], у якій він розмежує індикатори ідеального типу професії на ті, що є атрибутом позиції носія професії, й ті, що властиві індивіду, що її обіймає. Усі професійні характеристики дослідник підрозділяє на соціальні установки й структурні (інституціональні) атрибути. Структурні характеристики професії стають частиною соціальної структури у формі професійних шкіл, співтовариств, асоціацій. Соціальними установками професіонала, на протигагу людині, чий вид діяльності не можна назвати професією, на погляд Р. Хола, є: орієнтація на безкорисливе служіння суспільству (навіть, якщо вона не більш ніж видимість, за якої ховається прагнення до збагачення); центральною референтною групою є власна професійна група, яскраво виражене почуття приналежності до професійного співтовариства; автономія або упевненість професіонала в тому, що він є вільним у винесенні свого експертного судження й може діяти за своїм розсудом у рамках своєї компетентності (вплив непрофесіонала на прийняті професіоналом рішення зведено до мінімуму); сприйняття власної діяльності як покликання. Значущим внеском даної моделі є визнання того, що “професія” – це не тільки якась відповідь на потребу суспільства, зафіксована у статичній позиції суспільної ієрархії, але й результат активності самих індивідів.

У 1970-і рр. погляд на професію починає змінюватися. На авансцену вийшли неовеберіанці й неомарксистичні. Дещо змінюється науковий соціологічний клімат: відбувається переміщення акценту з функціоналістської на конфліктологічну модель пояснення соціальної реальності. Соціологи функціоналісти починають розглядатися як “жертви обману”, які прийняли ідеологію професійних груп за “чисту монету”, не перевіряючи, наскільки проголошуваний ідеал орієнтації на безкорисливе служіння відповідає дійсності. Критичний аналіз вибудовується на основі концепції соціального закриття, під яким М. Вебер розумів процес обмеження соціальними колективами доступу до певних ресурсів для усіх, окрім кола обраних. В основі практик соціального закриття професіоналів – знання, контроль системи освіти (як протидія проявам корупції, появи фальсифікованих носіїв професійного звання). Професійні групи контролюють доступ до ключових позицій у системі суспільного розподілу праці за допомогою використання освітніх сертифікатів. Отже, предметом аналізу соціологів стає механізм закриття професійних груп. Крім того, у фокусі вивчення соціологів опинилися державні практики санкціонування й акредитації, що підкріплюють професійні стратегії виключення. Зазначимо, що аналіз діяльності професійних

груп найбільш повно був здійснений саме у роботах неовеберіанців, що визначають професії як монополії. М. Вебер наголошував, що в основі визначення “професії” лежить розуміння професійних груп як статусних, таких, що мають схожий стиль життя, загальні: моральну систему, загальну мову/культуру, релігійні особливості. Наступні ідеї М. Вебера лягли в основу неовеберіанської моделі професії [7]:

– професійні групи є типовими компонентами суспільства, включеними у боротьбу з іншими групами в тому числі й самим державним апаратом;

– професійні групи об’єднані спільним інтересом. Подібно іншим статусним групам, вони найчастіше переслідують економічні цілі, хоча в них є й інші мотиви для організації колективних дій, наприклад, побудова позитивного публічного іміджу;

– професійні групи мають чітко визначене місце в соціальній ієрархії, тому що їх “можливості доходу” засновані на їхніх знаннях і кваліфікації, що є настільки ж значущим ресурсом, як наявність власності й робочої сили;

– соціетальні позиції професійних груп частково визначаються структурними характеристиками індустріального суспільства, частково – колективними діями груп (особливо стратегіями соціального закриття).

Неовеберіанці стверджували, що неможливо розглядати різні ідеології як тривіальний вираз політики професійних груп, зацікавлених у монополізації ринку. Свій внесок у становлення професій могли внести як егоїстичні, так й альтруїстичні мотиви.

Нарешті, торкнемося континентальних досліджень соціології професій. Європейські соціологи дісталися висновку, що континентальні європейські групи професіоналів не володіють властивим їхнім англо-американським колегам автономією (Р. Колінз) й розрізняли ідеальні типи професій за географічною ознакою. Так, “континентальний” тип професії, складається з еліти адміністраторів [5, с. 24]. Виявилося, що характер автономії професіоналів багато у чому залежить від специфіки державного устрою.

Висновки. Привнесення в сучасне українське суспільство “логіки ринку” робить закономірним зіставлення досвіду вітчизняних досліджень професійних груп інтелігенції із вивченням професіоналів в англо-американській соціології. Об’єктом дослідження у кожному з цих наукових напрямків є працівники висококваліфікованої розумової праці, що мають дипломи про вищу освіту. Теоретичне збагачення української соціології можливо за допомогою адаптації теоретичних конструктів західної соціології професій до вітчизняних реалій. Включення категоріального апарату соціології професій дозволить істотно розширити евристичні можливості досліджень “білокомірцевих” професійних груп, як представників найвищого освітньо-професійного рівня, а також буде сприяти проведенню кроскультурних емпіричних досліджень професійної структури суспільства.

1. Goode W. J. “Encroachment, Charlatanism, and the Emerging Professions” *American Sociological Review*. December 1960. – № 25. – P.903.

2. Goode W. *Community Within a Community: the Professions // Sociological Perspectives on Occupations*. Illinois: F.E. Peacock Publishers, 1972. – P. 194-200.

3. Pavalko R. *Sociology of Occupations and Professions*. Illinois: F.E. Peacock publishers, 1971. – P.89.

4. Parsons T. *Professions // International Encyclopedia of the Social Sciences*, XII. N. Y.: Macmillan and the Free Press, 1968. – P. 536-547.

5. Collins R. *Market Closure and the Conflict Theory of the Professions // Burrage M., Torstendahl R. (eds) Professions in Theory and History*. L.: Sage, 1990. – P.24.

6. Hall R. H. *Theoretical Trends in the Sociology of Occupations // Sociol. Quart.* – 1983. – Vol. 24. – № 1.

7. Macdonald K. *The Sociology of Professions*. – L.: Sage, 1995.

ПЕДАГОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ АКТИВІЗАЦІЇ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ

МАТВІЙЧИНА С.В.

Copyright © 2013

Актуальність дослідження зумовлена тим, що саморозвиток особистості це індивідуально і соціально значуща психолого-педагогічна проблематика, що спрямована на формування автономності та свободи особистості. У наукових джерелах поняття саморозвитку використовується як синонімічне таким поняттям як “особистісний розвиток”, “самовдосконалення”, “особистісне зростання”. До прикладу, у працях таких науковців Р. Бернса та Е. Еріксона саморозвиток розглядається в рамках Я-концепції; питання саморозвитку через саморегуляцію діяльності вивчали М. Боришевський, О. Конопкін, Ю. Мисливський; аспекти саморозвитку особистості через самовизначення досліджені Є. Клімовим, І. Чечель; саморозвиток через самовиховання вивчали О. Кочетов, Л. Рувинський та ін. У психологічних дослідженнях К. Юнга доведено що особистісний ріст здійснюється через самореалізацію особистості, що забезпечує її духовне і фізичне зростання. А. Адлер переконаний, що основними